

DR. PHD KOVÁCS ÁRON¹– FARKAS MARCELL²–PALOTAI JENŐ³

¹tudományos segédmunkatárs, Pécsi Tudományegyetem, aronkovac@gmail.com

²PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok
Doktori Iskola, farkas.marcell92@gmail.com

³PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok
Doktori Iskola palotai.jeno@gmail.com

MENEDÉKKÉRŐK MIGRÁCIÓS ÚTVONALAINAK ÉS TENDENCIÁINAK VIZSGÁLATA A BALKÁN-FÉLSZIGETEN

ANALYSIS OF MIGRATORY ROUTES AND TENDENCIES OF ASYLUM SEEKERS ON THE BALKAN PENINSULA

ABSTRACT

As the recent migration crisis hit the European Union, the role of analysing migration tendencies and migratory routes of asylum seekers became far more important. The Eastern Mediterranean Sea route and the Western Balkans land route provided access to the European Union for about 800 000 asylum seekers in only one year (2015–2016), mainly from Syria, Afghanistan, Iraq and Pakistan. This study deals with these recent trends from the aspect of the different land and sea migratory routes of the Western Balkans and the Eastern Mediterranean, revealing the main changes over the last few years (2009–2016). It gives us a short overview of detailed monthly border-crossing statistics as well as their background by analysing the detected number of people at the main border-crossing points and along the borders of the countries involved. It analyses the most important trends and changes that have emerged in the Balkans. It also examines the composition of the origin of migrants. The study emphasizes Hungary's role in changing migration trends.

Kulcsszavak: migrációs útvonal, Nyugat-Balkán, Kelet-Mediterrán, határátkelés, Európai Unió

Key notes: migratory routs, Western Balkans, Eastern Mediterranean, border-crossing, European Union

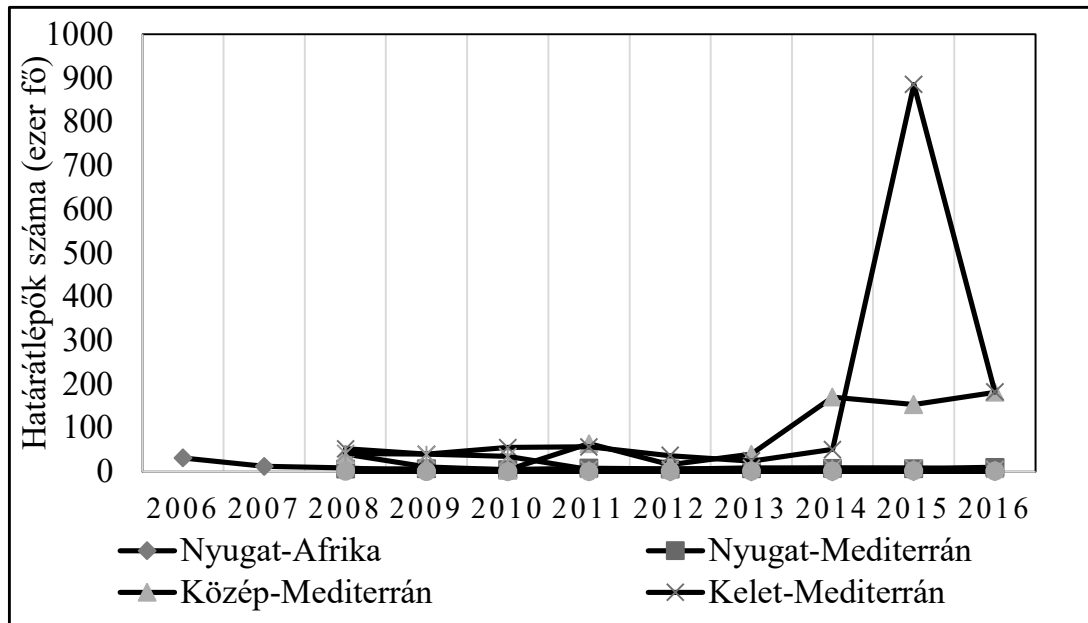
1. Bevezetés

Napjainkban a Európai Unió külső határainak védelme, a szabad mozgás elve és a humanitárius segítségnyújtás etikai dimenziói mentén kibontakozó viták előtérbe hozták a nemzetközi migráció, tehát az országhatárokon átnyúló vándorlás, annak útirányai, tendenciái és a határok szerepének vizsgálatát. Kutatásunk célja ehhez illeszkedően, hogy a lehetőségekhez mérten rövid és átfogó áttekintést adjon az elmúlt évek (2009–2016) migrációs tendenciáiról a Nyugat-Balkán, tehát a hazánkat is leginkább érintő útvonal tekintetében. Először azonban érintőlegesen bemutatjuk azokat az egyéb útirányokat is, amelyek vándorlási trendjeinek ismeretében tudjuk levonni következtetéseinket a Nyugat-Balkánra vonatkozóan.

Az Európai Unióba érkező illegális határátlépők és későbbi menedékkérők ugyanis négy főbb és két kevésbé számottevő migrációs útvonalon jutnak el valamely tagállamba. A legfontosabbak napjainkban a Kelet-Mediterrán (Törökország–Görögország–Nyugat-

Balkán szárazföldön és tengeren is), és a Közép-Mediterrán (Líbián vagy Egyiptomon át Olaszország felé a tengeren) útvonalak, de a Nyugat-Mediterrán (Marokkón keresztül Spanyolországba az afrikai enklávékon vagy a tengeren keresztül) és az Albánia–Görögország irányok szerepe is jelentősebbnek mondható. Az előbbiekhöz képest mára jelentősen leértékelődött a nyugat-afrikai (Marokkón át a Kanári-szigetekre) útvonal szerepe, a kelet-európai határokon keresztül pedig mindig is kevés menedékkérő és illegális határátlépő érkezett.¹ Az ezeken a migrációs útvonalakon érkező határátlépők számának alakulását a 1. ábrán szemléltetjük.

1. ábra: Az EU-ba érkező határátlépők a főbb migrációs útvonalak szerint (2006-2016)



Forrás: Frontex 2017a. alapján szerk. Farkas M. 2017).

Látható, hogy a 2015-ös évben mennyire drasztikusan emelkedő számban lépték át az unió külső határait a későbbi menedékkérők. A Kelet-Mediterrán és ezáltal a Nyugat-Balkán útvonalon fekvő országokra (Görögország, Macedónia, Szerbia, Magyarország) nehezedett messze a legnagyobb teher, kisebb részben pedig a Közép-Mediterrán irányból érkezők miatt Olaszországra és Máltára. A következő évtől, 2016-tól pedig már közel azonos arányt tett ki a két útvonal, köszönhetően az EU-Törökország megállapodásnak. Ezzel párhuzamosan a többi útvonalon ugyanakkor gyakorlatilag megszűnt a vándorlás (Nyugat-Afrikából az afrikai tranzitországokkal kötött spanyol megállapodásoknak köszönhetően) vagy jelentősen visszaesett (Albánia-Görögország az albán vízummentesség miatt), illetve némelyik útvonal esetében ez sosem volt uniós szinten meghatározó (Nyugat-Mediterrán, Kelet-Európa).²

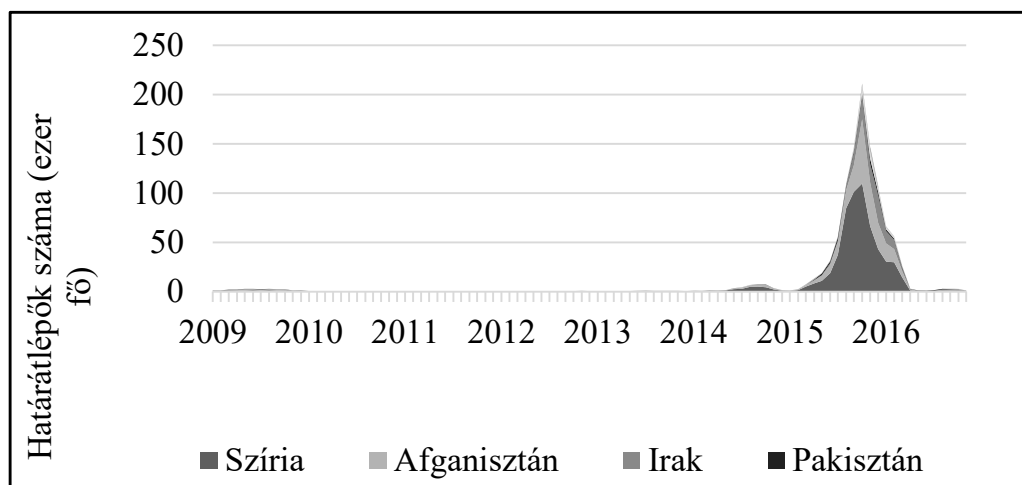
2. Útban a Nyugat-Balkánra: a Kelet-Mediterrán migrációs útvonal tendenciái

A nyugat-balkáni migrációs útvonalon érkező nemzetközi migránsok, menedékkérők és egyéb határátlépők vizsgálatához mindenek előtt szükséges az utóbbi évek (2009–2016) tendenciáinak ismerete a Nyugat-Balkánra vezető migrációs útvonalak tekintetében is. Ennek során azonosíthatóvá válnak azon küldő országok, amelyek állampolgárai az ele-

mezni kívánt útvonalat leginkább használták (és részben a mai napig is használják) ahhoz, hogy az Európai Unió területére juthassanak.

A későbbi menedékkérőként regisztrált határátlépők által leggyakrabban használt ilyen migrációs folyosó a Kelet-Mediterrán tengeri útvonal volt. Ez az útvonal lényegében a görög partokat (pl. Leszboszi szigetét) Törökország felől elérő nemzetközi migránsokat takarja, bár statisztikailag ide sorolják a Ciprus tengeri határain keresztül érkezőket is. Az útvonal kizárólag a 2015–2016-os menekültügyi és migrációs krízis során játszott fontos szerepet. Ekkor azonban 2015 áprilisa és 2016 márciusa között, tehát a Európai Unió és Törökország között az illegális migráció visszaszorításának céljából megkötött egyezményig³ több, mint 800 000 ezer határátlépőt regisztráltak ezeken a határszakaszokon. A migrációs hullám 2015 szeptember–októberében tetőzött, ekkor csak Szíriából 100 000-nél is több határátlépőt tartóztattak fel. Összességében csupán ezen egy év leforgása alatt a szíriaiak után Afganisztánból és Irakból is 100 000 feletti személy érkezéséről tud a Frontex (2. ábra). Ezzel összevetésben 2016-ban összesen ezen, illetve a Közép-Mediterrán (lényegében tehát a Líbiából Olaszországba vezető) útvonalon keresztül is 180–180 000 ké-sőbbi menedékkérő érkezett, lényegesen kezelhetőbb helyzetet teremtve ezzel.⁴

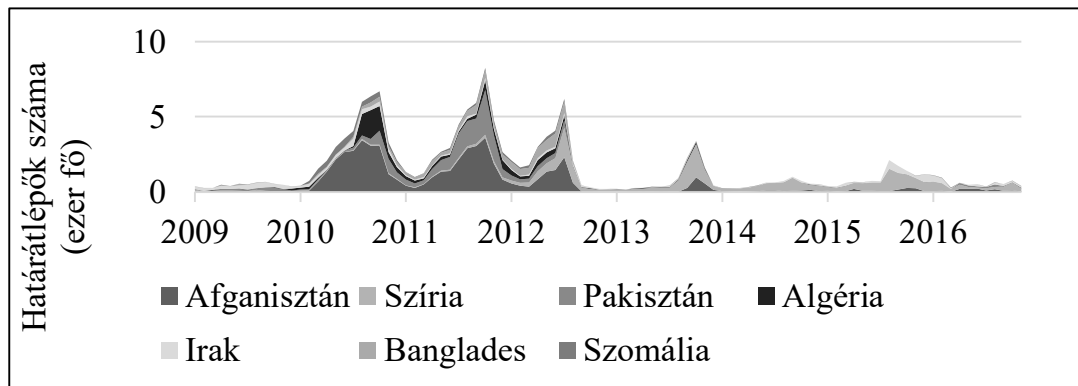
2. ábra: A Kelet-Mediterrán tengeri útvonalon havonta érkező határátlépők főbb állampolgárság szerint (2009–2016)



Forrás: Frontex alapján szerk. Farkas M. 2017).

A fentebb ismertetett tengeri útvonallal ellentétben a szárazföldön, tehát a görög-török, illetve a bolgár-török határszakaszon érkezők jóval kevesebben voltak, bár az előbb említett EU-Törökország megállapodás óta a tengerivel szemben újra többen próbálkoznak a bolgár-török zöldhatáron, illetve a járművekben elrejtözve a határátkelőkön átjutni.⁵ A migrációs tendenciákat figyelembe véve pedig jóval kevésbé eseti, sokkal inkább periodikus vagy szezonális migrációs hullámokról beszélhetünk ezeken a határszakaszokon. Ezek a népességmozgások azonban jóval szerényebbek maradtak a tengeri útvonallal összevetésben, köszönhetően az falakkal és kerítésekkel megerősített határoknak. A 2009–2016-os időszakot tekintve összességében Afganisztánból regisztrálták ezeken a határokon a legtöbb személyt, viszont 2012–2013-tól, tehát a szíriai polgárháborús konfliktus súlyosbodásával párhuzamosan egyre inkább a Szíriából menekülők közül kerül ki a legtöbb határátlépő ezen az útvonalon is (3. ábra).⁶

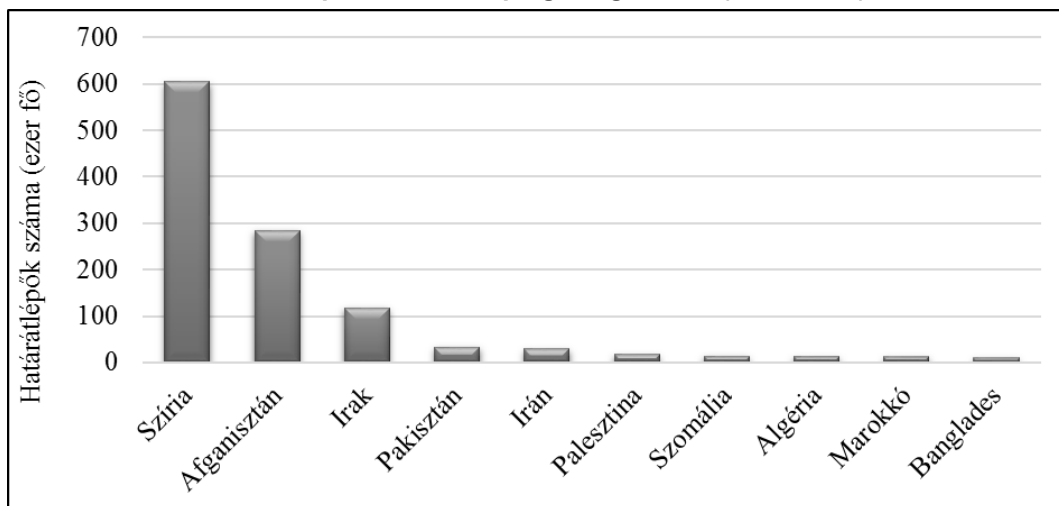
3. ábra: A Kelet-Mediterrán szárazföldi útvonalon havonta érkező határátlépők főbb állampolgárság szerint (2009–2016)



Forrás: Frontex alapján szerk. Farkas M. 2017).

A tengeri és szárazföldi határokon keresztül regisztrált menedékkérőket és határátlépőket összesítve egyértelműen látszik a szíriai polgárháború következménye: Szíriából összesítve több (mintegy 604 000) menekült regisztráltak ezen az útvonalon, mint bármelyik másik országból együttvéve. Szíria mellett tehát Afganisztán (285 000 fő), Irak (118 000 fő) és ez Afganisztánnal szoros összefüggésben Pakisztán (33 000 fő) (4. ábra)^{7 8} bel- és nemzetközi politikai és társadalmi viszonyainak, konfliktusainak, valamint globális migrációs (különös tekintettel a menekültügyre) szerepének ismerete kiemelten fontossá vált. Egy 2016-os felmérés szerint ugyanis az ezen útvonalon Görögországba érkezők 88%-a szenvedett el közvetve vagy közvetlenül valamilyen erőszakos cselekményt (emberrablás, besorozás, diszkrimináció stb.), 28%-uk pedig kifejezetten az Iszlám Állam tevékenységét nevezte meg a kivándorlás mellett szóló legfőbb tényezőként.⁹

4. ábra. A Kelet-Mediterrán (tengeri és szárazföldi) útvonalon összesen érkező határátlépők főbb állampolgárság szerint (2009–2016)



(Forrás: Frontex alapján szerk. Farkas M. 2017).

Itt kell azonban kitérnünk egy lényeges aspektusra, mégpedig a hamis állampolgárságok rögzítésére, amit a szíriai menedékkérőkkel szembeni engedékenyebb szabályozás és a pozitívabb menedékkérelmi elbírálások eredményeztek. Az első ellenőrzés alkalmával a migráció tömegessége, a polgárháborús háttér, valamint az önként elhagyott dokumentu-

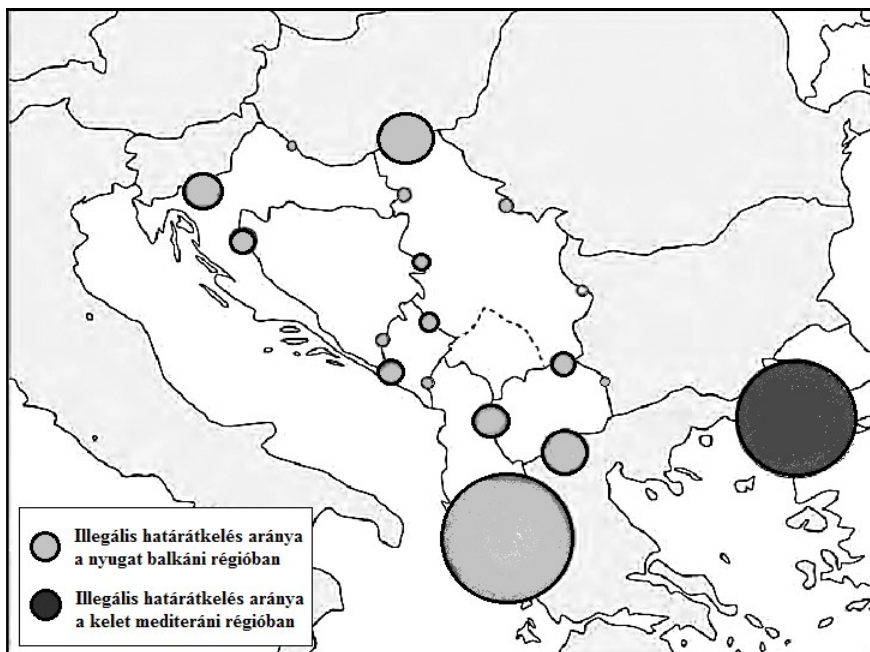
mok hiányából adódóan ugyanis nehéz kiszűrni a hamis szíriai pírókkal rendelkezőket. A Frontex adatai szerint a magukat szíriai állampolgárnak vallók 85,8%-a bizonyult valóban szírnek, míg 8,6%-uk valójában iraki, 2,5%-uk palesztin, 1%-uk marokkói, illetve 2,1%-uk más ország állampolgárai voltak. Az irakiak körében 26,8%, a marokkóiak között pedig ennél is magasabb, majdnem 40% volt a hamis állampolgárságot vallók aránya 2015-ben a Nyugat-Balkán útvonalon. Az előbbieket azonban csak a 173 000 ellenőrzött személyre vonatkozik, az összesen mintegy 600 000 magát szíriainak valló menedékkérő között ennél is magasabbak is lehetnek ezek az arányok.¹⁰

4. Migrációs trendek a Nyugat-Balkánon 2009-2015 között

A vizsgálat alapfeltételezése, hogy a migránsok útvonala a Balkáni-félszigeten egybe esnek a fő közlekedési (korridorokkal). A migráns áradat elsősorban azokat a határátelőket és környékét érintik, amelyek egyébként is forgalmas nemzetközi személy- és áruforgalmi útvonalnak számít.

Az illegális migránsok száma 2009-ben a Nyugat-Balkán régióban 67 419 főre rúgott. Ebből a magyar–szerb határra csak csupán 3609 (5%-a) jutott el (6. ábra). Az észlelések 70%-a magyar területen történtek. Míg a szlovén–horvát és macedón–albán határszakaszon stabil 400 alatt volt a migránsok száma. A magyar–szerb határszakaszon a tavaszi hónapokban jelentősen csökkent majd az augusztus–szeptemberi hónapokban (2009 év 3. negyedében) 1000–1000 fő között mozgott. Ha csak az éves trendet vizsgáljuk a migránsok mozgásában, akkor 2010 első negyedére minden határszakaszon csökkentek az illegális határátlépők száma.

5. ábra. Nyugat-Balkán területén illegális határátlépők eloszlása 2009-ben



Forrás: Kovács Á. szerkesztése a 2009-es Frontex kiadványa alapján (letöltve 2017. 02. 28.)

2010-ben a csökkenő tendenciájú migránsáradat lassú 7,3%-os növekedést (61 609) mutatott. A legtöbbet (83%-át) az albán–görög határon észlelték. A volt jugoszláv területekről jellemzően saját (albán, szerb, boszniai) állampolgárságúak próbáltak Nyugat-Euró-

pába eljutni. Egyre nagyobb számban megjelentek (véltetően) az afgán migránsok is. Az albán–görög határon csökkent, mint egy 4.000-fővel a migránsok száma az előző évhez viszonyítva. Ez elsősorban a két ország között vízumliberalizációnak és a görög gazdasági válság vendégmunkás szükséglet lecsökkenésének köszönhető. Ezzel ellentétben a szerb–macedón határon 222%-kal és a szerb–horvát határon 496%-kal megnőtt az afgán menekültek száma. A szerb lakosú illegális határsértők száma jelentősen lecsökkent (55%-kal) a biometrikus útlevelel megjelenésével (2009 végétől). A migránsokat egyre nagyobb számban segítették az embercsempészek, akik helyi vagy regionális lakosok voltak és a migránsoknak egyszerű szolgáltatásokat nyújtottak a migránsoknak (szállást, útbaigazítás, térképet stb.).

1. táblázat: Három különböző migrációs hullám Nyugat-Balkán területén 2009-ben

Migrációs hullám	Eloszlás (%-ban)	Származási hely	Leginkább érintett országok	Migráció módja	Határ típusa	Tendencia
Görögországon áthaladók (1)	10%	Dél-Ázsia, Észak-Afrika, Szub-szaharai Afrika	Görögország–Szerb–Magyar	Zöldhatár, gépjárműbe rejtőzve, könnyítette eljárás által beengedve	Földi	Növekvő
Albánián áthaladók (2)	88%	Albán, Szerb (koszovói)	Albán–Görög–Olasz	Zöldhatár, könnyítette eljárás által beengedve	Földi, vízi	Stabil
Nyugat-Balkáni régió áthaladók (3)	12%	Török	Nyugat-Balkán–Szlovénia	Legálisan, illegális határátkelés, hamis dokumentumokkal	Légi, földi	Stabil

Forrás: Kovács Á. szerkesztése a 2010-es Frontex kiadványa alapján (Letöltés ideje: 2017. 02. 28.)

2010-ben még igazából a koszovói háború utáni a menedékkérők zöme albán nemzetiiségű volt, akik Nyugat-Európába, elsősorba Németországba szerettek volna eljutni. A legnagyobb részt ezek a személyek már valamilyen németországi (nyugat-európai) kapcsolatokkal rendelkeztek.

A migránshullám 2011-re jelentősen lecsökkent a térségben mivel csak 26 ezer főt regisztráltak (előző évhez képest 58%-kal kevesebbet). A változás okai az EU-ban való utazás költségeinek jelentős csökkenése, az eddig marginális csoportok számára megnyíltak a legális utazási lehetőségek és könnyebben lehetett hamis okmányokhoz hozzájutni (lecsökkentve az embercsempészek számát). Új nemzetiségűek jellennek meg először is a görög–török határon. Akik Ázsiából (afgánok, pakisztáni, bangladesiek) és Afrikából (algéri, marokkói, kongói) érkeztek. Ezek a migránsok később Szerbia felé vették az irányt és az illegális migráció négyszeresre növekedett.

Az illegális határátlépések száma 2012 és 2014 között megduplázódott addig a menedékkérők száma 3,5-szeresére növekedett.

2. táblázat: A nyugati balkáni régiót érintő migrációs trendeket összefoglaló táblázata 2009–2015 időszakról

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ellenőrző pontokon áthaladó illegális határátlépők	66 482	62 965	26 244	34 839	40 027	66 079	2 081 366
Ellenőrző pontokon kívül áthaladó illegális határátlépők	1 473	1 325	1 421	2 387	1 336	1 747	1 142
Segítők (embercsempészek)	1 015	965	796	1 016	750	1 218	1 980
Illegálisan tartózkodók	11 203	11 916	19 614	20 524	12 954	11 270	8 208
Megtagadott beutazók	69 391	60 353	61 181	49 814	36 954	42 715	41 800
Hamis dokumentummal utazók	1 215	839	549	558	709	880	931
Menedékkérők*	25 246	16 075	16 681	20 451	43 139		n. a.

Forrás: Kovács Á. szerkesztése a 2009–2016. évi Frontex kiadványa alapján
(Letöltés ideje: 2017. 02. 28.)

Jelentős változás a migrációs útvonalak és tendenciájában 2015 évben történtek. A magyar kormány az ország déli határszakaszára felépítette a műszaki határzár (kerítést), amelynek a célja az volt, hogy az illegális határátlépések számát visszafogja és megszüntesse. A kerítés „üzembe helyezésével” egycsapásra lecsökkent az illegális határátlépések száma Magyarország déli szakaszán. A migrációs nyomás, amelyet a Nyugat-Balkánra nehezedett nem szűnt meg, sőt jelentősen fokozódott (ellenőrző pontokon áthaladó illegális határátlépők száma 2015-ben elérte a 2 millió főt) és a déli határzár által az útvonal Horvátország irányába terelődött (2015 októberében a horvát–szerb határon közel 200 ezer illegális határátlépőt regisztráltak). Várhatóan ezek a migrációs hullámok régióban nem szűnnek meg és a megoldásukat se a vizsgált régiókban hanem a görög–török határszakaszán illetve a migránsok származási helyein kell keresni.

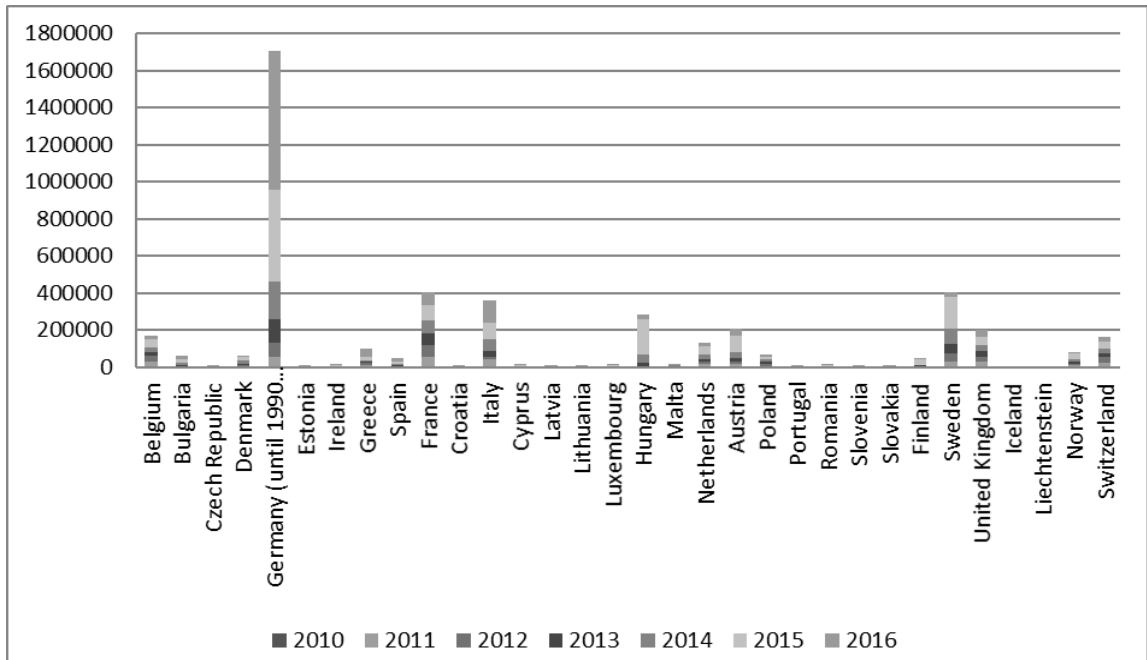
5. Az Európai Gazdasági Térségbe érkező menedékkérelmek, kiemelten foglalkozva Magyarországgal

Az Európai Gazdasági Térség (EGT) és Svájc területén benyújtott menedékkérelmek számát 2010 és 2016 között a következő diagram mutatja. Összesen 4 864 125 fő nyújtotta be menekültekérelmét a térségben, melynek megoszlását a 6. ábra szemlélteti.

A bemutatott időszakban összesen 4 864 010 fő nyújtott be menedékkérelmet, melyből 4 593 710 kérelem az Európai Unió valamelyik országában került leadásra. Jól látható, hogy legnagyobb arányban Németország területén adták be a menedékkérelmeket az emberek (összesen: 1 750 580 fő), második helyen Franciaország (460 005 fő), harmadik Svédország (439 060 fő), negyedik Olaszország (371 475 fő), míg Magyarország az ötödik (288 240 fő). A menedékkérők közel 36%-a Németországban adta le papírjait.

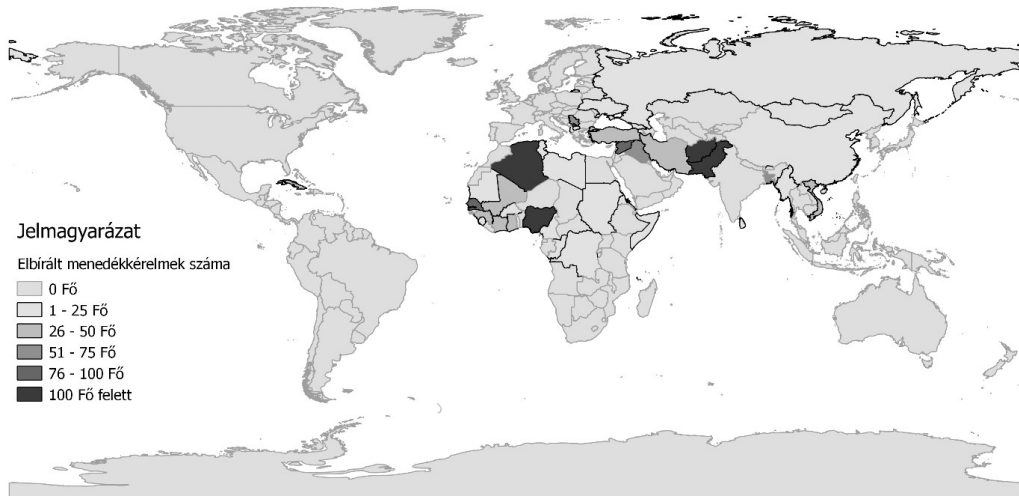
Magyarországra összesen 239 367¹² menekültekérelmet érkezett 2015-ig, melyből összesen 2750 került elbírálásra, melyből valószínűsíthető, hogy azoknak, akiknek a kérelmük nem került elbírálásra, kérelmüket később más Európai Uniói országban is beadták, így az megszüntetésre került hazánkban. Az elbírált menekültekérelmeknek közel 11%-a pozitív, míg 89%-a negatív minősítést kapott. Az országban leadott – és elbíralt – menekültekérelmek jelentős része Ázsiából (1170 fő), Európából (785 fő; az Európai Uniótól kívülről), Afrikából (710 fő) érkezők nyújtották be, emellett az amerikai kontinensről (35 fő) is került beadásra kérelem, illetve hontalan (5 fő) és ismeretlen (45 fő) állampolgárok is igényelték menedékkérelmet. Az elbíralt menekültekérelmeknek számát és a küldő országot a 7. ábra mutatja be.

6. ábra: Menekékkérők Európában 2010 és 2016 között



Forrás: Eurostat¹¹ adatok alapján saját szerkesztés Palotai J. 2017

7. ábra: Magyarországra érkező elbíralt menekültkérelmek száma állampolgárság szerint 2010–2015



Forrás: Eurostat¹³ adatok alapján, saját szerkesztés Palotai J. 2016

A térkép jól mutatja, hogy a legtöbb benyújtott kérelem Koszovóból (660 fő), Afganisztánból (550 fő), Pakisztánból (235 fő), Nigériából (165 fő) és Algériából (145 fő) érkezett. Továbbá magasnak mondható azoknak a száma, akik Szíriából (85 fő) és Szenegálból (85 fő) érkeztek. Európából – az Európai Unió kívülről – érkező menekültkérelmek a fent említett Koszovón kívül Albániából, Macedóniából, Szerbiából, Törökországból érkeztek azok, akik vélhetően a balkáni útvonalon tették meg útjukat Magyarországra, ez igaz lehet az Ázsiából, Észak- és Közép-Afrikából jövőkre is. További érdekes adat, hogy az amerikai kontinensről az összes menekültkérelem Kubából érkezett. Az elbírálás során nem volt megfigyelhető az a tendencia, hogy azokból az országokból volt a legmagasabb leteleped-

tek száma, ahonnan a legtöbb kérelem érkezett. Hiszen a pozitívan az elbírált kérelmek kontinensek szerinti megoszlásában Ázsiából 240 fő (legtöbben: Afganisztán – 165 fő, Szíria – 35 fő, Irak – 20 fő), Európából 25 fő (legtöbben: Koszovó – 15 fő, Afrikából 20 fő Amerikából 5 fő) kapott engedélyt a letelepedésre Magyarországon, illetve tíz ismeretlen származású személy.

6. Összegzés

A 2010-es vízumliberalizáció hatására 2014-re megnövekedett a migrációs áramlatok a Nyugat-Balkánon. Igaz egy ideig, úgy tűnt a nagy embermozgások megfognak szűnni, de rövid időn belül jelentősen megnövekedett az illegális határátlépők száma. A világ népessége egyre inkább mobilis, nem csak lokális téren, de egyre nagyobb távolságokat is megtesznek (kontinensek közötti vándorlás). A polgárháborútól sújtott területekről a statisztikák is ezt támasztják alá egyre több ember vándorol el. Míg 2000-ben 173 millió ember élt a származási helyén kívül, addig 2015-re ez a szám 244 millióra duzzadt, miközben a menekültek száma a második világháború óta nem soha nem volt ilyen magas (21 millió fő).

A Nyugat-Balkán és a Kelet-Mediterrán közlekedési folyosóinak nagy szerepük van a migrációs útvonalak alakításában, de kiemelkednek olyan belépő pontok is mint például Lampedusa, Ceuta, Melilla, amelyeken nagy tömegek áramlanak át. Ezek az ellenőrizetlen embertömegek gyakran váratlan helyzetbe hozzák az európai Unió tagállamait. Gyakran szembeülnek a határőrök, hogy a migránsok egyénileg és tömegesen a legkülönbéle trükkökkel próbálnak az európai Unióba bejutni. Az Európai Uniónak ezért mihamarabb felül kellene vizsgálnia a migrációs politikáját, annak érdekében, hogy a migrációs hullámot még kezelhető mederben tarthassa.

JEGYZETEK

1. Frontex (2017a): Migratory routes map. Letölthető: www.frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/ (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
2. Frontex (2017a): Migratory routes map. Letölthető: www.frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/ (letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
3. Az egyezményről I. Bővebben: European Commission (2016): Implementing the EU-Turkey Statement – Questions and Answers. – http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-1664_de.htm (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
4. Frontex (2017b): Detections of illegal border crossings monthly statistics. Letölthető: www.frontex.europa.eu/assets/Detections_of_IBC_2017_02_07.xlsx (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
5. Danish Refugee Council (2016): Summary of regional migration trends – Middle East. – Letölthető: www.drc.dk/media/2885691/drc-middle-east-regional-migration-trends-august-september.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
6. Frontex (2017b): Detections of illegal border crossings monthly statistics. Letölthető: www.frontex.europa.eu/assets/Detections_of_IBC_2017_02_07.xlsx (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
7. Frontex (2017b): Detections of illegal border crossings monthly statistics. Letölthető: www.frontex.europa.eu/assets/Detections_of_IBC_2017_02_07.xlsx (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
8. UNHCR (2015): The sea route to Europe: The Mediterranean passage in the age of refugees. Letölthető: www.unhcr.org/5592bd059.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
9. Crawley H et al. (2016): Understanding the dynamics of migration to Greece and the EU: drivers, decisions, destinations. Letölthető: www.esrc.ac.uk/files/news-events-and-publications/news/2016/understanding-the-dynamics-of-migration-to-greece-and-the-eu/ (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
10. Frontex (2016): Western Balkans Annual Risk Analysis. Letölthető: [ww.frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/WB_ARA_2016.pdf](http://www.frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/WB_ARA_2016.pdf) (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)

11. Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Monthly data (rounded) (migr_asyappctzm) Letölthető: http://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=migr_asyappctzm# (Letöltés ideje: 2017. 02. 21.)
12. Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalának statisztikái Letölthető: http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu (Letöltés ideje: 2016. 09. 07.)
13. Final decisions on applications by citizenship, age and sex Annual data (rounded) [migr_asydcfina] Letölthető: www.eurostat.com (Letöltés ideje: 2016. 10. 10.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Asylum and first time asylum applicants by citizenship, age and sex Monthly data (rounded) (migr_asyappctzm) http://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=migr_asyappctzm# (Letöltés ideje: 2017. 02. 21.)
- Belügyminisztérium Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalának statisztikái http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=177&Itemid=1232&lang=hu (Letöltés ideje: 2016. 09. 07.)
- Crawley H et al. (2016): Understanding the dynamics of migration to Greece and the EU: drivers, decisions, destinations. Letölthető: www.esrc.ac.uk/files/news-events-and-publications/news/2016/understanding-the-dynamics-of-migration-to-greece-and-the-eu/ (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
- Danish Refugee Council (2016): Summary of regional migration trends – Middle East. – Letölthető: www.drc.dk/media/2885691/drc-middle-east-regional-migration-trends-august-september.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)
- Final decisions on applications by citizenship, age and sex Annual data (rounded) [migr_asydcfina] www.eurostat.com (Letöltés ideje: 2016. 10. 10.)
- Frontex Annual Risk Analysis 015 http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2015.pdf#page=59 (Letöltés ideje: 2017. 02. 21)
- Risik Analysis Uni (2010): Western Balkans Annual Risk Analysis 2010, Frontex, Warsaw.
- Risik Analysis Uni (2011): Western Balkans Annual Risk Analysis 2011, Frontex, Warsaw.
- Risik Analysis Uni (2012): Western Balkans Annual Risk Analysis 2012, Frontex, Warsaw.
- Risik Analysis Uni (2013): Western Balkans Annual Risk Analysis 2013, Frontex, Warsaw.
- Risik Analysis Uni (2014): Western Balkans Annual Risk Analysis 2014, Frontex, Warsaw.
- Risik Analysis Uni (2015): Western Balkans Annual Risk Analysis 2015, Frontex, Warsaw.
- Risik Analysis Uni (2016): Western Balkans Quarterly Quarter 2 • April–June 2016, Frontex, Warsaw.
- Social protection http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/spr_esms.htm (Letöltés ideje: 2017. 02. 21.)
- UNHCR (2015): The sea route to Europe: The Mediterranean passage in the age of refugees. Letölthető: www.unhcr.org/5592bd059.pdf (Letöltés ideje: 2017. 03. 26.)

PROF. DR. FRISNYÁK SÁNDOR
professor emeritus, Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet,
frisnyak.sandor@nye.hu

SZÁZ ÉVE SZÜLETETT MOHOLI KÁROLY FŐISKOLAI PROFESSZOR

Száz esztendővel ezelőtt, 1916. augusztus 10-én született Szabadkán Moholi (Karakasevich) Károly geográfus, az általános iskolai földrajztanárképzés és az Alföld-kutatás kiemelkedő egyénisége. Életrajzáról, tanári és tudományos alkotó tevékenységéről először 2010-ben, halálának 15. évfordulóján az egykori tanítványai és munkatársai tartottak előadásokat.¹ Az ünnepi konferencián elhangzó életműösszegző előadások és visszaemlékezések emlékkötetben jelentek meg.²

Az ünnepi rendezvényen több előadó említette Moholi Károly szerb nemesi származását és ezzel összeférhetetlennek tűnő párttagságát, de nem magyarították az okát: az önvédelmet. Talán ennek tulajdonítható, hogy halála után senki sem írt róla nekrológot, ahogy ez egy ilyen kiemelkedő tanár, tudomány- és intézményfejlesztő személyiség esetében a pályatársak alapvető kötelessége. Az emlékülésen nem beszéltek arról, hogy Moholi Károly – a magyar értelmiség többségéhez, vagy szűkebb szakterületünk legjelentősebb művelőihez hasonlóan, alkalmazkodó ember volt: megtartotta hitét, őseitől, tanáraitól örökölt értékrendjét. S azt is kevesen tudják, hogy az 1948-as hatalomváltást követő szemlélet- és módszerváltoztatások idején, Moholi Károly és az intézmény idősebb professzorai, docensei átörökítették a szegedi polgári iskolai tanárképző főiskola hagyományait, kialakult rendjét: az értékalkotást és -közvetítést, vagyis az értelmiségi szakemberképzés és a tudományművelés összekapcsolódó követelményét, a teljesítmények tiszteletét és a haza szolgálatát. Ide kívánczó megjegyzés, amit sokan megerősíthetnek, a szerb szülőktől származó Moholi Károly magyar hazafi volt és ezt nyíltan is megvallotta, életútjának tetteivel is bizonyította, amikor az internacionalizmus erősítését jelölték meg a főiskolán folyó tanárképzés legfontosabb nevelési feladatának. Minden előadó magasra értékelte Moholi professzor szakmai felkészültségét, előadásainak színvonalát, szigorúságát, követelményrendszerét és mindezekkel párosuló mélységes humanizmusát.

Az 1960-as években, amikor adjunktusként a Szegedi Tanárképző Főiskola földrajz tanszékén tanítottam, közeli kapcsolatba kerültem Moholi Károssal, aki (abban az időben Szabó László (1903–1976) tanszékvezető professzor helyetteseként) nem csak főnököm, példaképem és tanítómesterem is volt. Miskolcra ingázó oktatóként a hét első három napján reggeltől estig a tanszéken, a könyvtárszobában dolgoztam, sőt egy idő után – igazgatói engedéllyel – az éjszakáimat is ott töltöttem. Napjában többször is bejött hozzám Moholi Károly és amikor a munkánk megengedte, hosszasan beszélgettünk szakmai-pedagógiai és kutatás módszertani kérdésekről. Megismertette velem a főiskola 1873-ban Budán kezdődő, 1928-tól Szegeden folytatódó történetét, s annak részeként a földrajztanárképzést, a nagy elődök, pl. Littke Aurél (1872–1945) és Schilling Gábor (1887–1957) munkásságát. Úgy éreztem, és ma is úgy látom, Moholi Károly minden feladatkörében, oktató, kutató és tudományos szervező tevékenységében folytatója volt a példaként említett nagy elődöknek. Moholi többször kapott kedvező, magasabb beosztást jelentő állásajánlatot, de hűséges maradt a rajongásig szeretett munkahelyéhez és az önmegvalósítást-kiteljesedést jelentő folyamatosságához.

Moholi Károly emléke előtt tisztelgő rövid előadásomban³ nem térek ki azokra az életrajzi adatokra és munkásságának egy-egy részterületét ismertető írásokra, amelyek az em-

lékkötetben összefoglalják gazdag életművét.⁴ Megemlékezésem egyrészt figyelemfelhívás a 100. évfordulóval kapcsolatos feladatokra, élettörténetének tudományos igényű feldolgozására, másrészt arra törekszem, hogy a szakirodalmi munkásságában fellelhető hisztogeográfiai elemek rövid ismertetésével Moholi Károlyt is elismerjük a szűkebb szaktudományunk, a történeti földrajz művelőjeként.

Az emlékkötet Moholi Károly legfontosabb publikációi c. fejezetében hatvan tétel szerepel. Az első írásműve 1942-ben, a többi 1956-tól 1984-ig terjedő időben jelent meg. A főiskolai tankönyvfejezetek és önálló jegyzeteken kívül a tudományos közleményei az Alföld népesség-, település- és gazdaságföldrajzi kérdéseivel foglalkoznak. Az említett tárgykörben végzett kutatási eredményeit a felsorolások között nem szereplő kandidátusi értekezésében foglalta össze (1976). A tanulmányok egy része valamely területi egység (település, mikro- és mezoregión) komplex gazdaságföldrajzi szintézise. Műveinek többsége agrárföldrajz, melyet általában az agroökológiai adottságok rövid összefoglalása és értékelése alapozza meg, másrészt pedig érvényesíti a fejlődéstörténeti módszert, megjelenítve a tájhasználat idő- és térbeli változásait. Tehát a helyzetelemző és értékelő írásaiban a jelen állapot előzményeit, ok-okozati összefüggéseit – egyik tanulmányában pl. Csongrád megye területhasználatának egy évszázados változás-folyamatát – a történeti földrajz módszereivel tárja fel. Az agrárföldrajzi és komplex gazdaságföldrajzi dolgozataiban a történeti földrajzi-jellegű részek az integrált környezetátalakító munkálatok kezdetétől a kutatómunka idejéig tartó időmetszetek. Sokat foglalkozik a homoki kultúra kialakulásával és térhódításával, az agrárium hatékonyságát vizsgálva pedig felvázolja az ágazati és térszerkezeti változtatások szükségességét. Megállapítható, hogy Moholi Károly művei nem csak a geográfiai ismereteinket gazdagítja, a terület- és településfejlesztéshez is tudományos alapot képeznek.

A felsorolt tények, pontosabban az 1956-tól folyamatosan megjelenő – hisztogeográfiai elemeket is tartalmazó – munkái és egy, háromnegyed évszázaddal ezelőtt publikált műve, a Maros-szög földrajzi szintézise, a korabeli történeti földrajzi munkákkal is összehasonlítva olyan alkotásnak tekinthető, amely alapján szerzőjét a szűkebb szakterületünk művelőjeként is számon tarthatjuk.

A Maros–Tisza szög földrajza c. doktori értekezése műfaját tekintve ma már teljesen terjedelmében, a megjelenés idején (1942-ben) talán felerészben volt történeti földrajz. A disszertációban feldolgozott 268 km²-es mintaterület egy nagyobb, az országhatáron túl is folytatódó agrárvidék olyan területrésze, amelynek a Moholi által írt természet- és emberföldrajzi jellemzése az egész természeti tájegységre is érvényes. A természet és a társadalom kölcsönhatás-rendszerét vizsgáló emberföldrajz ekkor éli virágkorát és az 1930-as évektől kezdődően egyre több történeti földrajzi (tájrekonstrukcióra összpontosító) tanulmány is megjelenik, többnyire a település- és tájmonográfiák bevezető fejezeteként, ritkábban egy-egy lokális vagy mikroregionális egységről. Feltehetően ezek a kezdemények és a történeti geográfia tudományelméleti kérdéseiről megjelent írások, Bulla Béla és Mendöl Tibor munkái (1938) váltották ki Moholi Károly érdeklődését e tárgykör iránt. Szerepe lehetett annak is, hogy Moholi Károly a főiskolai diploma megszerzése után, 1940–1942-ben a szegedi tudományegyetemen folytatta tanulmányait, ahol Kogutowicz Károly (1886–1948) szellemi műhelyében többen is foglalkoztak a régi kéziratos térképek (az első katonai felmérés) interpretációjával egyes kistajak történeti földrajzi kutatásaival is.

Moholi disszertációjában a Tisza–Maros szög oknyomozó-jelenségmagyarázó földrajzi szintézisére törekedett, alkalmazva a fejlődéstörténeti (genetikai) elvet is. A táj eredeti képét, majd az őstájból kialakult kultúrtájat jeleníti meg. Az ember tájformáló-termesztetátalakító munkáját az 1930–40-es években publikált művek a honfoglalás korától vizsgálják, Moholi pedig – felhasználva a régészet eredményeit – a neolitikumtól, a terme-

lő gazdálkodás kezdetétől vázolja fel a létfenntartási tevékenységeket, megállapítva a tájművelésre és megtelepedésre alkalmas térszintípusokat. S ezt követően több idősíkra tagolva – a társadalom- és gazdaságtörténeti korszakok, illetve makro-folyamatok szerint – elemzi a Tisza–Maros szög tájtörténetét, a kultúrtáj-fejlődés folyamatát, a társadalmi-gazdasági jelenségeket, jelenségcsoportokat. A doktori értekezés mintegy fele „A táj mai képe” c. nagyfejezet, melyben korának népesség-, település- és gazdaságföldrajzát foglalja össze, és a változásfolyamatok irányát ötven–száz évre visszamenően statisztikai adatokkal szemlélteti. S ebben a fejezetben is hangsúlyozza, hogy a Tisza-Maros szög termőtalaja („az őstáj természetes ereje”) elsősorban a mezőgazdasági termelésnek kedvez. Művének befejező részében – az agroökológiai és az ökonómiai feltételrendszer alapján – a Tisza–Maros szög jövőjét, településeinek fejlődési lehetőségét a széleskörű szántóföldi növénytermesztésről a belterjes kertgazdálkodásra való áttérésben látja.

Moholi doktori értekezéséről az emlékülésen Kókai Sándor egyetemi magántanár „A táj és az ember kapcsolata a Maros szög területén (18–19. század) c. előadásában hangsúlyozta, hogy e kistáj komplex szintézisét elsőként a fiatal Moholi Károly – 1942-ben megjelent művében – írta le.

Összegzésként megállapítható, hogy Moholi Károly főiskolai professzor munkásságának minden szakaszában, feladatvállalásának minden területén maradandót értéket alkotott. Tudományos-szellemi örökségét felvállalva, tisztelettel ápoljuk emlékét.

JEGYZETEK

1. Győri Ferenc (2011): Moholi Károly emlékülés. Földrajzi Közlemények 135. évf. 1. pp. 94–96.
2. Bagdi Sándor–Pál Ágnes–Zsiga Attila (szerk.) (2010): Dr. Moholi Károly emlékkötet. Szeged, 206 p.
3. Elhangzott Nyíregyházán a 32. Nyírségi Földrajzi Napok történeti földrajzi szekcióülésén 2016. november 8-án.
4. Bagdi Sándor–Pál Ágnes–Zsiga Attila (szerk.) (2010): i. m.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bagdi Sándor–Pál Ágnes–Zsiga Attila (szerk.) (2010): Dr. Moholi Károly emlékkötet. Szeged, 206 p.
- Bereczki Sándor (1973): A Tanárképző Főiskola 100 éves története (1873–1973) In: Megyeri J.–Moholi K. szerk. A Szegedi Tanárképző Főiskola centenáriumi évkönyve (1873–1973). Szeged, pp. 5–77.
- Győri Ferenc (2011): Moholi Károly emlékülés. Földrajzi Közlemények 135. évf. 1. pp. 94–96.
- Kókai Sándor (szerk.) (2016): A nyíregyházi földrajztanárképzés öt évtizede (1964–2014). Nyíregyháza, 176 p.
- Köves József (szerk.) (1973): 25 éves az általános iskolai tanárképzés. Jubileumi évkönyv a tanárképző főiskolák 25 éves fennállására. Budapest, 580 p.
- Megyeri János–Moholi Károly (szerk.) (1973): A Szegedi Tanárképző Főiskola centenáriumi évkönyve (1873–1973). Szeged, 165 p.
- Simon Gyula (1979): A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés Magyarországon. Budapest, 289 p.